

Dr. Janez Veider– duhovnik in ljubitelj umetnosti

Ob 110. obletnici rojstva

V letošnjem letu (2006) je poteklo 110 let od rojstva dr. Janeza (Ivana) Veiderja. Zanj sem zvedela kmalu po prihodu v Škofjo Loko leta 1974, ko sem začela obiskovati farno cerkev v Stari Loki. Dolga leta mi je pomenil samo enega od inenitnih dušnih pastirjev, ki so nekdaj skrbeli za versko in duhovno življenje na Fari. Poznala sem tudi njegov umetnostnozgodovinski Vodič po Crngrobu iz leta 1936.

Ob petdeseti obletnici škofjeloške knjižnice leta 1995 sem se pri iskanju gradiva za nastajajoči jubilejni zbornik podrobneje seznanila tudi z župnijsko knjižnico v Stari Loki. Ob pregledovanju knjig sem opazila v nekaterih knjigah podpis Janez ali Ivan Veider. Nanj me je opozoril tudi loški arhivist dr. France Štukl.

Ob pregledovanju in popisovanju starološke farne knjižnice sem naletela na Veiderjevo arhivsko zapuščino, kar me je posebej spodbudilo, da sem se začela zanimati za njegovo življenjsko pot in njegovo delo. Po desetih letih iskanja po strokovni literaturi, po informativnih virih, poizvedovanja pri sorodstvu in še živečih faranih, ki so ga osebno poznali, se je izoblikovala bogata podoba velikega človeka in njegovega opusa, ki kliče po podrobnejši predstavitvi.

V prispevku najprej podajam njegovo življenje, podrobneje ga skušam predstaviti kot ljubitelja umetnosti in zbiralca umetnin, pozornost posvetim njegovi knjižnici, predstavim nekatere zanimivosti iz njegove pisne zapuščine, najdene v starološkem župnišču. Končujem z njegovo bibliografijo in bibliografijo o njem, oboje je seveda nepopolno. Za celovitejši pregled bi bilo potrebno vložiti še nekaj napora.

Veider ni bil le odličan dušni pastir, po svojem nagnjenju je bil tudi velik ljubitelj umetnosti, velik poznavalec cerkvene umetnosti in zbiralec umetnin. Znal je navezovati stike z ljudmi, jih povezovati, kar se dobro pokaže že v Stari Loki, ko v okviru Marijine družbe oživi igralsko prosvetno dejavnost, v Šentvidu pri Lukovici pa zgradi celo nov Prosvetni dom. Izkazal se je tudi kot pisatelj zgodovinskih povesti, dramskih besedil, strokovnih člankov in razprav.

Bil je član pripravljalnega odbora za ustanovitev loškega muzeja in muzejskega društva, ter prvi donator muzealij (gl.: LR 33, 1986, 42; LR 34, 1987, 12 -13.)

V vseh teh letih sem spoznala, da bi moralo biti ime človeka, ki je dokajšen del svojega življenja in dela posvetil Stari Loki, vso svojo ljubezen do zgodovine in umetnostnih spomenikov pa cerkvam te fare, zapisano v zgodovini Stare Loke in Škofje Loke z zlatimi črkami.

ŽIVLJENJE

Janez (tudi Ivan) Veider se je rodil 28. maja 1896 v Velikem Mengšu kajzarju Izidorju in Mariji, r. Kreč. Po domače se je pri hiši reklo »Pri Čvrlež'«, zato so tudi Janezu Veiderju rekli Čvrležov Johan. Priimek so doma izgovarjali (in ga še) po nemško Fajder in ga tako klicali tudi kasneje v Ljubljani. Zanimivo, da so v Stari Loki njegov priimek izgovarjali Vajder. Njegov oče Izidor Veider je prišel iz Tirolske. Zato je bil sin Janez že od mladega tudi nekoliko Tirolca, vedno pa je bil zaveden Slovenec. Po-

Janez Veider z mamo Marijo. Portreta. Olje na platnu. Naslikala s. Ignacija Klump. Iz nekdanje zbirke dr. Janeza Veiderja. S prijaznostjo Janeza Veiderja iz Loke pri Mengšu.

leg slovenščine je popolnoma obvladal tudi nemščino. Vsekakor je podedoval tirolsko likovno nadarjenost, dobro je risal, predvsem pa je posebej ljubil likovno umetnost.

Otroštvo je preživel doma, tam je zaključil tudi osnovno šolo. V letih od 1909 do 1917 je obiskoval gimnazijo v Kranju, po končani maturi pa je odšel študirat teologijo v Brixen, kasneje še v Ljubljano. Novo mašo je imel 24. julija 1921. Leta 1922 je bil dodeljen za kaplana na Vrhniko in tam ostal do leta 1926. Naslednje leto je nastopil kaplansko službo v Škofji Loki in tukaj ostal do začetka leta 1930.

Ker je bil delaven, zavzet in iznajdljiv, ga je tedanji škof Jeglič poslal za župnijskega upravitelja v Kočevske Poljane na Dolenjsko. Službo je nastopil 20. februarja 1930. Prebivalci so bili večinoma Kočevarji, Veider pa je znal dobro nemško, zato se je zdel škofu ravno pravi duhovnik za to faro. Z njim je odšla tudi njegova mati, da mu je gospodinjala. Prizadevno je pisal kroniko (11 rokopisno popisanih strani). V Poljanah je Veider zdržal le poldrugo leto.

Že 18. avgusta 1931 je odpotoval v Staro Loko, kamor se je želel vrniti po dogovoru z dekanom Mrakom. Tu je ostal do meseca novembra leta 1936. Pred vojno je stanoval v stari dekaniji. Spomin nanj je med Prifarci še živ, čeprav je večina starejše generacije že preminula. Spominjajo se ga kot učenega in pobožnega gospoda, prijaznega in družabnega, zelo razgledanega. Bil je tudi pokončna osebnost, zaveden Slovenec in pri svojem delu in nazorih načelen. Nekatere je učil verouk, druge je birmoval, pa tudi poročal. V tem obdobju je z veliko vneto zbiral starološko mladino in odrasle v krog Marijine družbe, ki jo je želel prenoviti in oživiti. Z njimi je hodil na izlete in jih pripravljval za dramske nastope. Vsako leto so odigrali vsaj po dve igri. Med njimi so posebno zanimive vsaj tri, ki se nanašajo na loško zgodovino: Crngrobški roparji, Ugrabljeni Ladislav Starološki in Umorjeni škof. V kroniki Marijine družbe je za slednjo pripisano, da jo je napisal in dramatiziral prav Janez Veider.

V tem času je nastalo njegovo prvo pomembno umetnostnozgodovinsko delo Vodič po

Crngrobu. Knjigo je založil Franc Kokalj iz Škofje Loke, izšla je leta 1936. Tedaj nastaja tudi njegova umetnostnozgodovinska topografija starološke dekanije.

Leta 1936 je bil imenovan za ekspozita v Šentvidu pri Lukovici. Sledove tamkajšnjega bivanja najdemo v zborniku Staneta Stražarja Črni graben - Od Prevoj do Trojan (Lukovica, izdalo in založilo Kulturno-umetniško društvo Janko Kersnik 1985, str. 255). Petletno obdobje življenja in dela v teh krajih kaže na izjemno delavnega in prizadevnega človeka. Tu je zgradil nov Prosvetni dom, prenovil farno cerkev, napisal več del in sicer Groblje leta 1938, Kneginjo Emo leta 1939 in študijo o Skaručni leta 1940. Od konca leta 1939 je urejal lokalni časnik Pod Grintovci in v njem objavljaval veliko prispevkov o cerkveni umetnosti, o cerkvenih spomenikih, o gradovih in znamenjih, predvsem s področja Kamnika in okolice. V tem glasilu je objavljaval tudi povest iz škofjeloške zgodovine Umorjeni škof. Zaradi začetka vojne je glasilo spomladi leta 1941 prenehalo izhajati, tako je povest ostala nedokončana.

Po okupaciji Jugoslavije so Nemci Janeza Veiderja aretirali že 7. maja 1941, ga odpeljali najprej v kamniške zapore, nato v Begunje, od tu pa v zbirno taborišče za izgnance v škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano. Pregarjan je bil na Hrvaško. Še isto leto se je vrnil v Ljubljano in nastopil službo kot spiritual pri ljubljanskih uršulinkah. Stanoval je v njihovem samostanu. V dveh sobah je imel svojo bogato knjižnico, ki so mu jo ob aretaciji leta 1949 zaplenili. Poleg dela v samostanu in verouka na tamkajšnjih šolah je na Filozofski fakulteti študiral zgodovino umetnosti v Umetnostnem seminarju pri dr. Francetu Steletu, s katerim je dobro sodeloval in z njim prijateljeval že pred vojno. Leta 1945 je diplomiral, leto kasneje pa promoviral za doktorja umetnostne zgodovine in sicer z obsežno študijo Stara ljubljanska stolnica. V knjižni obliki je delo izšlo leta 1947.

Med leti 1945 in 1949 je Veider predaval krščansko umetnost na Teološki fakulteti v Ljubljani. Predavanja je prevzel po pokojnem prof. Viktorju Steski. Emilijan Cevc je menil, da je Veider podedoval Steskovo knjižnico, na kar kažejo podpisi v posameznih knjigah.

Med Veiderjevo zapuščino sem našla sodbo Okrožnega sodišča v Ljubljani, št. K 263 / 49-6, z dne 30. 9. 1949. S tem dokumentom je Okrožno sodišče v Ljubljani Janeza Veiderja obsodilo na šest let odvzema prostosti s prisilnim delom in mu odvzelo državljanske pravice, pravico do pridobitve ali opravljanja funkcij v družbenih organizacijah in društvih, do javnega nastopanja ter zaplenilo premoženje. Kot razloge za zaporno kazen je sodišče navedlo: širjenje propagande s ciljem zrušiti obstoječo družbeno ureditev v FLRJ, odstranitev zastave, ki jo je obsojenec imenoval rdeči predpasnik, sprejem ilegalnega kurirja iz inozemstva v sa-

Kaplan Ivan Veider v tridesetih letih prejšnjega stoletja pri Projevem križu pred vasjo Pevno.

ŽASL, Veiderjeva fototeka.

mostanu. Večino zapora je prestajal v Ljubljani, kratek čas tudi v Mariboru. Zasliševanja, trdo delo, omejevanje vseh svoboščin in slabi pogoji šestletnega bivanja so pri njem pustili trajne posledice. Zaprt je bil z mnogimi slovenskimi duhovniki, pa ga skoraj nihče ne omenja, kar pomeni, da je veliko časa preživel v samicah, ločen od sozaprornikov. Zaprlji so ga 17. 6. 1949, izpuščen je bil 17. 6. 1955.

Veiderjev nečak Ivan Veider se dobro spominja stričeve vrnitve domov iz zapora. Po krajšem odmoru doma v Mengšu ga je tedanji škof Ivan Vovk vprašal, v katero faro želi. Janez Veider je brez obotavljanja izrazil željo, da gre spet v Staro Loko. Na Faro se je vrnil septembra 1955 in prevzel dolžnosti župnega upravitelja. Vrnitve v Staro Loko se je verjetno zelo veselil, saj je prav tu preživel najbolj plodno obdobje svoje umetnostnozgodovinske ustvarjalnosti. Tu sta nastali obe pomembni študiji, Vodič po Crngrobu in - žal izgubljena - umetnostnozgodovinska topografija starološke dekanije, v kateri je obdelal vse podružnice in matično faro.

Razmere po drugi vojni pa so se bistveno spremenile. Spremenil se je predvsem odnos ljudi do vere, cerkve in duhovščine. Politične razmere so tako rekoč izločile duhovnike iz javnega življenja, odvzeli so jim pravico do poučevanja in javnega nastopanja, kmalu so prepovedali poučevati verouk v šolah, nadzorovali so zvonjenje, prepovedane so bile vse procesije, itd. Temeljito so se spremenile tudi gospodarske razmere. Cerkvi, ki se je pred vojno vzdrževala iz dohodkov lastnega imetja, ni ostalo tako rekoč nič. Država je z nacionalizacijo pobrala stavbe, gozdove, polja in drugo lastnino. Veliko vernikov se je odvrnilo od cerkve in vere, duhovnik ni bil več najpomembnejša avtoriteta v župniji.

Dr. Veider je vse to zaznal ob svoji vrnitvi v njemu tako ljubi kraj. Iz šestletnega zapora se je vrnil z načetim zdravjem in duševno strt. Upal je, da bo ponovno zaživel med znanimi Prifarci in priljubljenimi umetninami. Pa ni smel več stanovati v nekdanji mogočni dekaniji, moral se je stisniti v sobo pri Koroščevih, ki se je nahajala nad hlevom za živino. K verouku niso več hodili vsi otroci s Fare, nekateri so šli raje drugam, ali pa sploh niso več obiskovali verouka. Sama cerkev in podružnice so zahtevale popravila in vzdrževanja, primanjkovalo je denarja, ker ni bilo več dohodkov od nacionaliziranih posesti, puščica je bila omejevana.

Žal pa o vsem tem ni nič zapisanega, ne v župnijski kroniki ne kje drugje. Te razmere poznajo starejši Prifarci, nekaj je ohranjenega na fotografijah, drobci v pisnih in sporočilih. Zakaj ni pisal župnijske kronike, ne vemo. Verjetno mu je ob obilici dela zmanjkovalo časa. V prvih povojnih letih tudi ni bilo priporočljivo pisati župnijskih kronik, ker je takratna oblast vse župnike stalno opazovala in nadzirala njihovo delo.

Iz tega obdobja pa je potrebno omeniti pomembno delo, ki ga je opravil. Vedel je, kako dragoceni so stari nagrobniki iz stare cerkve in pokopališča, ki jih je dal novograditelj starološki župnik Franc Ksaver Kramer vzdati na zunanje stene nove cerkve. Podnebne razmere so nanje neugodno vplivale, zato se je Veider odločil, da jih prestavi nazaj med varnejše zidove cerkve. Leta 1962 se je z domačini lotil tega velikega posega in ga srečno dokončal.

Kdaj so se pri njem začeli kazati znaki bolezni, mi doslej ni nihče natančneje povedal. Delno to razberemo iz zapisov župnijske kronike za leti 1962 in 1963. Zadnja leta bivanja v Stari Loki so postajala za ostarelega župnika vedno bolj naporna, zapor je občutno načel njegovo zdravje, prav gotovo pa je tripljenje v zaporu povzročilo prezgodnjo sklerozo. Dne 9. maja 1963 je škof Anton Vovk sporočil ključarju Avgustu Bergantu, da se župnik Veider zaradi slabega zdravja in slabega stanovanja odpoveduje župniji Stara Loka. Starološki ključarji so 21.

5. 1963 zaprosili Nadškofijski ordinariat za nastanitev novega župnega upravitelja. Obenem so izrazili pripravljenost obdržati bolnega Veiderja. Škof Vovk pa ga je prestavil v faro Pečc pri Vačah, ker je bil tamkajšnji župnik Valentin Benedik pripravljen pomagati svojemu ostarelemlu in bolnemu prijatelju. Nekateri prijatelji iz Stare Loke so ga tu večkrat obiskali. Kako se je počutil v novi fari, ne vemo. V farni kroniki ni njegovega zapisa. Nekateri tamkajšnji starejši farani so ga ohranili v spoštljivem spominu.

Umril je 15. maja 1964 v ljubljanski bolnišnici. Pokojnik je večkrat izrazil željo, da bi bil rad pokopan v Stari Loki. Vendar je škofija določila, da ga pokopljejo v Mengšu. V imenu številnih Starolačanov se je od pokojnika poslovil Radenko Krstič. Pokopal ga je stolni dekan in prelat Jožef Šimenc, pogreba se je udeležilo 32 duhovnikov.

UMETNOSTNI ZGODOVINAR, MUZEALEC IN PROSVETNI DELAVEC

Že kot mladenič je Janez Veider posvečal veliko pozornosti cerkvenim zgradbam, njihovi opremi in umetniškim predmetom. Njegovo veliko zanimanje in ostro oko opazovalca se kaže v njegovem dnevniku, ki ga je pisal v kraju Vöcklabruck na Tirolskem, kamor je bil v začetku junija 1917 kot enoletnik vpoklican v vojsko. Tu je delal v nekem skladišču. V droben zvezek si je zapisoval svoje goreče molitve k Srcu Jezusovemu in k Mariji s prošnjami, da bi bil oproščen vojaške službe in bi nadaljeval s študijem. Med zapiski naletimo tudi na več opisov cerkva, oltarjev, svetnikov, slik, fresk in podobnega. Izraža se že kot dober opazovalec, natančno si zabeleži kraj, svetnika, kateremu je cerkev posvečena, letnico, slog in notranjo opremo.

Leta 1922 je prišel kot mlad kaplan na Vrhniko. Že tedaj je začel zbirati umetniške predmete in leta 1929 že lahko v reviji Zbornik za umetnostno zgodovino (1929, zv. 1-2, str. 49-50), beremo o njegovi zasebni zbirki. V času kaplanovanja v Škofji Loki (1927-1930) se je ukvarjal z odkrivanjem fresk Jerneja iz Loke na loških podružnicah. V Kočevskih Poljanah (1931) je prenavljal notranjo opremo božjepotne cerkve na Gorici in v farni cerkvi ter kapelico ob pokopališču.

Iz Kočevskih Poljan se je vrnil v Staro Loko kot kaplan. Petletno obdobje (1931-1936) v Stari Loki je bilo za mladega Veiderja zelo plodno. Prav v tem času se je verjetno z vsemi močmi posvetil umetnostni zgodovini. Dobro se je poznal že z umetnostnim zgodovinarjem Francetom Steletom, s slikarjem in restavratorjem Franjem Golobom in s slikarjem Matijo Sternenom. Z njimi je sodeloval pri odkrivanju fresk v Crngrobu, na Jamniku in v Bodovljah in pomagal pri njihovem restavriranju.

To je tudi obdobje, ko je nastalo njegovo prvo delo s področja umetnostne zgodovine, in sicer Vodič po Crngrobu (leta 1936). Še isto leto je zaključil tudi obsežno umetnostnozgodovinsko študijo Topografija Starološke dekanije, (ko so ga Nemci ob začetku vojne zaprli, so mu rokopis uničili, ohranil se je le en list z navedenimi viri za študijo).

V zapuščini sem našla nekaj fotografij, ki prikazujejo razstavljenec muzcalije. Domnevam, da so bile fotografije posnete v Uršulinskem samostanu v Škofji Loki, žal pa niso datirane. Prometni odsek mesta Škofje Loke je ob desetletnici vladanja jugoslovanskega kralja Aleksandra leta 1931 pripravil zgodovinsko razstavo, ki je bila postavljena prav v tem samostanu. Ali je Veider pri njenem nastajanju sodeloval, ne vemo, ker nikjer nisem našla podatka, ki bi pričal o tem. Na fotografijah pa lahko prepoznamo več predmetov iz njegove osebne umetnostne zbirke. O razstavi so poročali tedanji mediji, o njej poročata tudi beležki v kroni-

ki uršulinskega samostana in v njihovi šolski kroniki. Lahko pa se te fotografije nanašajo na škofješko obrtno razstavo iz leta 1936, saj na njih opazimo tri kopije fresk iz Crngroba, ki jih je Veider ob odhodu iz Stare Loke podaril nastajajočemu loškemu muzejskemu društvu.

Kot mlad kaplan je namenil veliko pozornosti mladim na Fari. Vneto je nabiral nove člane za Marijino družbo in z njimi pripravljajl dramske predstave. Kot sem že omenila, so igrali v domu na Marofu po dve, tudi po več predstav letno. Igre je ne le režiral in dramatiziral, temveč tudi pisal. Žal pa se ni iz tega obdobja ohranila nobena fotografija. Z gledališko in prosvetno dejavnostjo je nadaljeval tudi v Št. Vidu pri Lukovici. Predvidevam, da je bilo obdobje, ki ga je preživljal v tamkajšnjem okolišu, zelo intenzivno, saj je popravljajl farno cerkev, zgradil nov prosvetni dom (med vojno je bil požgan), zgradil kapelico sv. Vida, se ukvarjal s prosvetno dejavnostjo, pri vsem tem pa je vsako leto izdal knjigo (leta 1938 Groblje, leta 1939 Kneginja Ema, leta 1940 Skaručina) in urejal štirinajstdnevnik Pod Grintovci, v katerem je tudi sam veliko objavljajl.

Leta 1941 se je vrnil iz izgnanstva in se naselil pri uršulinkah v Ljubljani kot spiritual. Tedaj se je vpisal na študij umetnostne zgodovine in ga do konca vojne zaključil. Kaj ga je nagovorilo, da je začel s študijem arhivskih in zgodovinskih virov za staro ljubljansko stolnico, ne vemo. V njegovi zapuščini smo našli tipkopis z naslovom Historia v latinščini.

Že leta 1946 je doktoriral z raziskavo Stara ljubljanska stolnica, ki je v knjižni obliki izšla leta 1947. To delo ocenjuje dr. France Stele (ZUZ, VIII, str. 246–247): »Rekonstruirajl je zgodovino stare stolnice od okrog 1100 do 1700. V peterih razvojnih fazah je orisajl njen stavbni razvoj, zgodovino njene opreme, slikarskega in kamnoseškega okrasa ter vse tudi umetnostno zgodovinsko ovrednotil. Ustvaril je eno temeljnih del za ljubljansko umetnostno zgodovino.«

Po končanem študiju je predavajl umetnost na Umetnostnem seminarju Teološke fakultete v Ljubljani.

V času bivanja v uršulinskem samostanu v Ljubljani je popisal njihovo dragoceeno zbirko slik. Študija je bila objavljena v knjigi z naslovom Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani (Ljubljana 1944).

Več dejavnikov govori o tem, da je bil Veider cenjen kot umetnostni zgodovinar in velik poznavalec in ljubitelj umetnin. Kot strokovnjaka so ga večkrat povabili k popisovanju in evidentiranju cerkvenih predmetov in umetnin, kar dokazuje zapis iz kronike uršulinskega samostana v Škofji Loki iz leta 1955; žal pa se ni ohranil seznam predmetov, ki je bil priložen k zapisu v kroniki.

Kot strokovnjak je tudi odločujoče sodeloval pri vrnitvi znamenitega Tintorettovega sv. Miklavža (4,30 m x 2,00 m) v novomeško kapiteljsko cerkev.

Diploma dr. Janeza Veiderja.

Predvidevamo lahko, da je dobro poznal znamenito Strahlovo umetnostnozgodovinsko zbirko, saj je prav zadnja leta pred smrtjo Edvarda Strahla bival v Škofji Loki.

Kasneje je veliko pisal o cerkvenih spomenikih kamniške dekanije, popisal je cerkve v Mengšu, Domžalah, Vodicah, Mostah pri Kamniku, Repnjah, Tunjicah in na Homcu. Pisal je tudi o gradovih v kamniški okolici, o starih znamenjih, o freskah (prvi je ugotovil, da je freske v skaručinski cerkvi narisal slikar Franc Jelovšek). Veliko svojih razprav je objavil v glasilu Pod Grintovci (v letih 1939–1941), ki ga je tudi urejal. Pisal je še za revije: Bogoljub, Glasnik presvetega Srca Jezusovega, Ars sacra, Rast, časnik Slovenec. Prispevke je objavljajl še v koledarjih in drugje.

VEIDERJEVA UMETNOSTNOZGODOVINSKA ZBIRKA

Veider je že kot mladenič rad zbiral umetniške predmete. V Zborniku za umetnostno zgodovino iz leta 1929 (zv. 1 - 2, str. 49 – 50), je objavljen seznam Veiderjeve privatne zbirke umetnin iz časa njegovega bivanja na Vrhniki. V njej je na primer imel slike Mateja Sternena, nekaj del slikarja Leopolda Layerja, slikarja Simona Ogrina, nekaj kipcev in osnutkov slik.

Zbirka pred drugo svetovno vojno v Stari Loki

Če iz literature vemo za Veiderjevo umetnostno zbirko, pa ne vemo, kaj je prinesel s seboj, ko se je kot kaplan preselil v Škofjo Loko, niti tega, kaj je prinesel s seboj iz Kočevskih Poljan, ko je prišel v Staro Loko.

Da je imel umetnine, pove sam v spisu Umetna obrt na škofjeloškem ozemlju, objavljenem v zborniku Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj iz leta 1936 (str. 25), omenja med gotskimi umetninami na škofjeloškem ozemlju tudi dva gotska kipa, ki sta v njegovi zbirki in sicer: kip Brezmadežne iz Svetega Duha in kip sv. Lovrenca iz cerkve sv. Lovrenca v Breznici.

O obeh umetninah govori tudi umetnostni zgodovinar Emilijan Cevc v prispevku Gotska plastika na Loškem ozemlju (LR XIX, 1973, str. 179). V njem omenja Janeza Veiderja, ki je našel oz. rešil umetnini pred propadom. Lesen kip klečeče Madone je nastal okrog leta 1500, na-

Gotski leseni plastiki, Klečeča Madona iz Sv. Duha in sv. Lovrenc iz cerkvice sv. Lovrenca nad Zmincem, iz Veiderjeve zasebne zbirke, sta bili razstavljeni na prvi zgodovinski razstavi v škofjeloškem uršulinskem samostanu, odprti od 14. do 24. avg. 1931. Na fotografiji na levi so tri kopije crngrobskih fresk, ki jih je Veider podaril novo ustanovljenemu Loškemu muzeju. ŽASL, Veiderjeva fototeka.

redil ga je verjetno mojster trbojske Madone. S kipom so se igrali svetoduški otroci in so ga imeli za punčko. Veider je v njem spoznal gotsko umetnino, uvrstil ga je v svojo zbirko, po njegovi smrti pa je kip našel mesto v Semeniški knjižnici v Ljubljani.

V prispevku je omenjen še leseni kip sv. Lovrenca iz cerkvice sv. Lovrenca, ki naj bi nastal okrog leta 1510 v eni od gorenjskih rezbarskih delavnic. Tudi ta kip je Veider rešil pred propadom in ga uvrstil v svojo zbirko. Danes – žal – ne vemo, kje se kipec nahaja.

V podobni maniri je izdelan leseni kipec sv. Katarine iz Pevna, nastal v 2. desetletju 16. stol., žal pa precej popravljjen in zmaličen. Cevc ga omenja kot del Veiderjeve zbirke. Kipec se verjetno nahaja v Semeniški knjižnici v Ljubljani.

Med majskim obiskom Crngroba leta 2003 je Emilijan Cevc povedal, da je Veider imel v svoji zbirki umetnin razpelo s Križanim iz obdobja gotike, ki je sedaj v privatni lasti. Tudi razpelo iz baročnega obdobja, ki visi na stebru blizu novega oltarja v Crngrobu, je Veiderjeva donacija crngrobški Mariji.

Zaplenjeni umetnostni predmeti leta 1949

Zgornjemu seznamu bi lahko dodali še umetniške predmete, ki so jih, poleg osebnih predmetov, zasegli Veiderju ob aretaciji leta 1949 in popisali v komisijem zapisniku dne 13. 1. 1950. Spisek navajam dobesedno iz dokumenta:

- kip Srca Jezusovega,
- nabožna slika z okvirjem,
- kip speči pastir,
- lipov kip Marija,
- 1 velika slika "Boj Jakoba z angeli,"
- 1 slika Marija Pomagaj,
- 1 slika Baraga,
- 1 slika Dete moli,
- 1 lesen Marijin kip.

Na koncu seznama sledi pripis, v katerem navajajo, da je vse knjige, nekaj starinskih slik in kipov prevzel Seminar za umetnostno zgodovino na ljubljanski univerzi po asistentu Lucijanu Menašeuju. Po sortiranju naj bi zaplenjene knjige in slike popisali in ocenili v takratnem Federalnem zbirnem centru v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Za temi predmeti so zabrisane vse sledi.

V Veiderjevi zapuščini je kar nekaj Sternenovih del, saj sta Veider in Sternen sodelovala vse do slikarjeve smrti leta 1949. Na sliki: Matej Sternen, 1896, Žena z otrokom in harfo, 30 x 16 cm. ŽASL, Veiderjeva grafična zbirka.

ŽASL, Veiderjeva fototeka.

Umetnostni predmeti v Mengšu

Veiderjev nečak Janez Veider iz Loke pri Mengšu je potrdil našo domnevo, da je njegov stric Janez Veider imel precejšnjo zbirko umetnin, ki jih je zapustil Nadškofiji v Ljubljani. Nekaj predmetov iz zbirke je ostalo doma in jih še hranijo. Doma so ostali tudi nekateri predmeti, ki so jih sorodniki pripeljali iz Šentvida pri Lukovici, potem ko so Veiderja leta 1941 aretirali Nemci. Tedaj so sorodniki pred propadom rešili precej njegovih umetniških predmetov in knjig. Predmete, ki jih hranijo Veiderjevi, smo popisali in fotografirali.

V zbirki se nahajajo naslednji predmeti:

- škof Volbenk (ali sv. Pavlin), lesen barvan kipec, visok 20 cm,
- sv. Anton, kip, les, visok 25 cm; spodaj je napis: modeliral Matej Sternen, izvršil Soiča v Mariboru, v maju 1925,
- Kristus Kralj, kip, mavec, barvan, visok 70 cm,
- Marija z detetom, kip, terakota, visok 47 cm, avtor Tone Kralj (darilo dr. Veiderja svojemu nečaku),
- Janez Krstnik, kip, les, barvan, visok 66 cm, v levi roki nosi palico in knjigo, ob nogah leži ovčka iz mavca, verjetno dodana kasneje,
- trpečí Kristus, glava s trnjevo krono, relief v tolčenem bronu, izdelal Janez Mihelca, 5. 2. 1949, (darilo dr. Veiderja nečaku Janezu Veiderju ob poroki),
- Kristusova glava s trnjevo krono, slikano na svili, vel. 25 cm,
- 200 - 300 podobie starejšega datuma iz Veiderjeve zbirke, ki jih je pred leti podaril svojim sorodnikom,
- trije portreti v olju: dr. Janez Veider (portret je njegov nečak Janez Veider podaril župniji Stara Loka 24. marca 2003), njegova mama, njegov oče. Podpis na slikah je M. J. (Slike je narisala uršulinka m. Ignacija Klump),
- kip sv. Mihaela s tehtnico v roki (sedaj postavljen na konzoli, levo od zakristijskih vrat v cerkvi v Stari Loki), naj bi bil po mnenju Veiderjevega nečaka nekoč del Veiderjeve umetniške zbirke.
- V to zbirko so spadali tudi trije pozlačeni baročni angelci, eden od njih je v nečakovi lasti.
- Posebno mu je žal, ker ni več stričevih imenitnih tirolskih jaslic z ročno izdelanimi lesenimi figurami, ki so imele Marijo z Detetom v dveh podobah. Do praznika sv. Treh kraljev je sedela v štalici Marija z Detetom v jaslih, po tem prazniku pa je Marija držala Jezusa v naročju.
- Svakinja nečaka Janeza Veiderja hrani Praškega Jezuščka, viš. 53 cm, verjetno glina, prelita z voskom. Ima dve oblekici, eno v rožnati barvi, izvezeno z cvetličnimi motivi, druga je bela s plaščkom, oboje

Voščeni, »praški« Jezušček, iz nekdanje Veiderjeve umetniške zbirke, je verjetno delo škofje-loških uršulink. Sedaj v zasebni lasti.

Foto: A. P. Florjančič

izvezeno z zlato nitko in z medeninasto krono na glavi. Kipec je bil sestavni del Veiderjeve zbirke.

Umetnostni predmeti v Stari Loki

Med osebno zapuščino, ki smo jo našli v starološkem župnišču, je nekaj pomembnih dokumentov in umetniških predmetov, za katere ne moremo trditi, da so bili vsi njegova last. Vsaj nekateri so bili verjetno last starološke župnije (načrt Bernakove hiše, pergamentni list iz brevirja iz 15. stol). Našli smo:

- Sternenove grafike in risbe,
- pergament, list iz brevirja, 15. stol.,
- grafična mapa Albertina,
- 3 originalni grafični odtisi Giulia Quaglia,
- 2 izvorni Peruzzijevi risbi,
- načrt Bernakove hiše, Stara Loka, št. 50,
- grafična mapa - 19 grafičnih listov (13 izrezanih iz raznih knjig) z motivom Marijinega oznanjenja,
- fragmenti freske sv. Nedelje v Crngrobu (10 kom); s črnim tušem so na prozornem papirju v naravni velikosti izrisane figure in motivi s freske. Avtor kontaktnih risb je Franjo Golob, slikar in obetajoč konservator, sodelavec Mateja Sternena. Golob je padel kot talec pod nemškimi streli v Begunjah leta 1941.
- 21 akvarelnih risb sklepnikov iz cerkve sv. Jakoba v Škofji Loki. Narisal jih je France Mihelič.
- 1043 nabožnih podobnic in malih grafik, (Verjetno so podobice del obsežne Veiderjeve zbirke 2500 nabožnih podobnic, ki so sedaj v zbirkah Semeniške knjižnice v Ljubljani, kamor so jih odnesli kmalu po Veiderjevi smrti.)
- spominski album iz 19. stol.,

V letošnjem letu (2006) nam je uspelo iz Veiderjeve zapuščine pridobiti še nekaj akvarelnih risb:

- akvarelna risba Kristusova glava (France Mihelič?),
- akvarelna risba žene s harfo in deklico, podpis M. Sternena, 1896,

France Mihelič, Sklepnik na stropu mestne župne cerkve sv. Jakoba v Škofji Loki, akvarel, 8,5 x 13,5 cm, nedatirano, (trideseta leta prejšnjega stoletja). V Veiderjevi zapuščini je še dvajset podobnih akvarelov sklepnikov iz loške šentjakobske cerkve. Veiderjeva grafična zbirka. ŽASL.

- 4 akvarelne risbe svetnikov (Dionizij, sv. Barbara in dva neznana), brez podpisov (domnevno Matija Sternen),
- obojestransko poslikan list: tuš risba Salome in akvarelna risba Salome z glavo Janeza Krstnika, brez podpisa (domnevno Matija Sternen).

K zbirki lahko prištejemo še tri kopije detajlov crngrobskih fresk, ki jih je kot prve muzealije Veider podaril novoustanovljenemu loškemu muzejskemu društvu:

- kopija freske sv. Jožefa iz prve crngrobske romarske cerkve iz okoli leta 1250 (sedaj severna ladja z oltarjem sv. Martina). Kopijo hrani Loški muzej pod inv. št. 4, dar Janeza Veiderja 15. 9. 1937,
- kopija freske Judov poljub – detajl. Kopijo hrani Loški muzej pod inv. št. 5, dar Janeza Veiderja 15. 9. 1937,
- kopija freske sv. Katarine avtorja Bolfganga iz Crngroba iz leta 1453. Kopijo hrani jo Loški muzej pod inv. št. 6, dar Janeza Veiderja 15. 9. 1937.

POSEBNOSTI IZ ZAPUŠČINE

Grafična mapa Albertina

V novembru leta 1999 smo med pospravljanje mpo končane m pleskanju starološke župnijske cerkve, v prostoru nad zakristijo na vrhu omare, našli večjo kartonasto škatlo (48,5 x 36 x 8 cm), ki je že malce razpadala. Vsebovala je precejšnje število grafik, vsak odtis je imel svoj paspartu. Že na prvi pogled so bile grafike videti dragocena likovna najdba. Podatki o grafikah, njihovih avtorjih in grafičnih tehnikah so napisani na posebnem seznamu v mapi s štirimi listi.

Bibliografski podatki o izdaji so naslednji:

Meisterwerke der Graphik im XV. bis XVII. Jahrhundert je uredil in izdal prof. Alfred Stixs, predstojnik bakrorezne zbirke dunajske Albertine. Izšla je leta 1921 pri založbi Artur Wolf Verlag na Dunaju v 350 oštevilčenih in različno opremljenih izvodih. Naš komplet ima številko 308.

Nekatere grafike so bile odtisnjene verjetno po originalnih klišejih, ki jih hrani umetnostna ustanova Albertina na Dunaju. Med avtorji naj navedem nekaj imen kot na primer: Albrecht Dürer, Hans Holbein d. J., Harmensz van Rijn Rembrandt, Pieter Breughel st., Giuseppe Ribera, Joachim Fr. Beich, etc. V mapi so dela petinštiridesetih avtorjev v 66 primerkih. Grafike bi zaslužile poseben prostor, posebno obravnavo in seveda ustrezno predstavitev, kajti gre za zelo dragocene grafične umetnine. V Sloveniji je verjetno edini primerek.

Na predvečer odprtja novega Doma na Fari smo dne 27. septembra 2002 odprli razstavo grafik iz Albertine. Javnosti smo predstavili polovico od 66 grafik. Razstava je privabila mnogo obiskovalcev. Preostalo polovico grafik smo predstavili v Domu na Fari naslednje leto v decembru. Obe razstavi sta bili postavljeni na ogled tudi v novomeškem frančiškanskem samostanu.

Bernakova hiša

V škatli z Veiderjevo zapuščino sem našla načrt (46,5 cm x 34 cm) z naslovom Enonadstropna hiša v Stari Loki št. 50. Načrt je podpisal I. Bricelj. Narisan je tloris pritličja, 1. nad-

stropja in podstrešja, prerez hiše kakor tudi posamezni elementi, in sicer okno v 1. nadstropju, okno v pritličju, okno C in portal z letnico 1535 na sklepniku. Upoštevano je merilo 1:100. Ohranjena sta dva izvoda, en izvod ima nemško besedilo. Verjetno gre za eno najstarejših hiš v Stari Loki. Domnevamo lahko, da je bil načrt opremljen z besedilom, vendar ga doslej še nismo našli.

V knjigi F. Štukla, *Knjiga hiš III. Stara Loka*, (Lj., Šk. Loka, 1996, str. 184), je opisana zgodovina objekta s staro hišno številko 50 (tudi 32). Avtor omenja, da je v 16. stol. morda bila tukaj ena od treh hub. Posestvu so rekli Fronhof, Fronovn, Frnau, kasneje Bernakovo. Prvotno je bila hiša last loškega gradu.

Leta 1912 je hiša pogorela in kmalu po požaru je cerkev odkupila parcelo, da bi tu zgradila društveni dom ali ubožnico. Deželni muzej je kmalu po požaru odlučil freske, ki so bile na stenah in jih kasneje predal Narodni galeriji v Ljubljani. Avtor fresk je bil Jernej iz Loke.

Konec novembra 2002 smo povprašali Narodno galerijo ali še vedno hrani freske iz Stare Loke in odgovor je bil pritrdilen. Fresko so restavrirali leta 1995, fotografirali in objavili v knjigi *Gotika v Sloveniji*, (Lj. 1995, str. 309, 310). Freska iz 15. stol., velikosti 197 cm x 190 cm, z motivom Jezusovega rojstva in Oljske gore je sedaj last Narodne galerije Ljubljana. Dne 23. decembra 2002 smo si štirje člani Muzejskega društva Škofja Loka fresko ogledali v živo. Kar nekaj trenutkov smo tiho zrl v petsto let staro umetnino, ki nas je prijazno nagovorila. Vprašala sem se, koliko Ločanov ve zanjo.

Domnevali smo, da tako velika freska ni krasila navadne kmečke hiše, tudi načrt je pokazal, da gre za hišo velikih dimenzij. Najdaljša stranica hiše je dolga 20 m, široka je bila 7 m. Zidovi dosegajo debelino 70 cm, nekateri prostori v hiši dosegajo 35 m².

V faksimilu Valvasorjeve *Skicne knjige*, (Lj., 2001), sta objavljeni dve skici Stare Loke. Na strani 9 je prikazan starološki grad, zadaj na hribčku pa stara cerkev s kostnico oz. kapelo sv. Lovrenca. Na strani 18 sta upodobljeni cerkev in kapela z vzhodne strani. Na lokaciji sedanje-

Freska Gregorijanskega Kristusa iz lope cerkve Marijinega oznanjenja v Crngrobu, detajl. Kontaktno kopije v tušu na pavsu je izdelal nadarjeni slikar in restavrador Franjo Golob (1913–1941). ŽASL, Veiderjeva grafična zbirka.

ga župnišča se mogočno pne proti nebu velika enonadstropna stavba s tremi stolpčiči. Domnevamo, da je narisana starološki dvor oz. Fronhof. Naša domneva, da je tako velika freska krasila lahko samo bogato in veliko hišo, se je nedvomno potrdila. Veseli novega odkritja smo prosili loško slikarko in freskantko Majo Šubic, naj motiva jaslic in Oljsko goro izriše na novo, Studio Grad je poskrbel, da smo ob Božiču leta 2002 dobili voščilnico z motivom jaslic, aprila 2003 ob Veliki noči pa voščilnico z motivom Jezus na Oljski gori Jerneja iz Loke in z njima pokazali, kakšne dragocenosti še skriva, oziroma je skrivala pradavna Stara Loka.

Ostali načrti in skice, ki smo jih našli v zapuščini skupaj z načrtom Bernakove hiše:

- tloris župne cerkve sv. Barbare v mirilu 1:200,
- rokopisni tloris cerkve sv. Lenart (Veiderjev rokopis),
- rokopisni tloris cerkve v Žabnici,
- rokopisni tloris cerkve na Dobračevi (Veiderjev rokopis).

Spominski album

Vezan v bordo rdeče usnje, velikost 11 x 17,5 cm, v platnice odtisnjenih sedem zlatih črt, je že na pogled zanimiva knjižica prečnega formata, ki vsebuje risbe, spominske zapise, verze, posvetila, vse v nemščini. Podpisani so običajno dodali kraj (Ljubljana, Wien) in letnico (od 1824 do 1838), lastnik pa si je včasih pribelžil tudi letnico smrti podpisane. Risbe so skoraj miniaturne, v tehniki akvarela, tuša, svinčnika. Navajam nekaj podpisnikov: Anton Samassa, Jos. Blasnig, Franz Xav. Dollitzel, M. Krischay, W. Kham, Jos. Koss, Fani Urbas, Jean Koscher, Batt. Wagner, etc.

Žal ne vemo, kdo je bil lastnik albuma in kako je zašel v Veiderjevo zapuščino. Ena od domnev je, da ga je pridobil od neke redovnice plemiškega porekla v času bivanja v uršulinskem samostanu v Ljubljani. Je drobna zanimivost med najdbami.

Nabožne podobice in male grafike

Našli smo jih v juniju 2001 na podstrešju župnišča v Stari Loki, v kartonasti škatli, skupaj z drugimi artikli iz zapuščine Janeza Veiderja. Vedeli smo, da je Veider hranil obsežno zbirko nabožnih podobic, vendar je že pred leti Jožefa Čarman, Punčarjeva Pepca, povedala, da zbirke ni več v Stari Loki. Menila je, da se nahaja pri njegovem nečaku.

Zaradi številnosti podobic smo menili, da gre za celotno zbirko. Leta 2000 je izšel zbornik, posvečen umetnostnemu zgodovinarju dr. Emilijanu Cevcu in v njem smo našli članek teologa in bibliotekarja Semeniške

Svojo zbirko malih grafik, nabožnih podobic (pildkov) je Veider »dopolnjeval«¹ tudi s študijskimi skicami redkih primerkov.

ŽASL, Veiderjeva grafična zbirka.

knjižnice v Ljubljani dr. Marijana Smolika o obsežni zbirki nabožnih podob iz prispevka smo izvedeli, da gre za obsežno, 2500 podob obsegajočo zbirko, ki se nahaja v Semeniški knjižnici v Ljubljani. Sam avtor je v pogovoru omenil, da je sredi 60-tih let, v času svojega doktorata, sam prišel po podobice in jih vzel v Ljubljano skupaj še z nekaterimi knjigami.

V nahajališču v Stari Loki pa smo našli še 1043 podob in malih grafik. Razdelila sem jih glede na starost, nato pa še oblikovno, motivno in vsebinsko. Zbirka je dragocena ne le zaradi številnosti, temveč tudi zaradi kvalitete. Med njimi je več sto podob, starih sto in več let, starejše so še iz obdobja baroka.

Fototeka

Veliko časa smo posvetili pregledovanju fotografij, ki smo jih našli med ostalo starološko famo zapuščino. Večina jih spada v Veiderjevo zapuščino. Motivika je cerkvena umetnost, cerkvene stavbe, interierji in zunanjščina, freske, slike, posamezni cerkveni predmeti (kelihi, mašni plašči, kipi), večji del ima z njegovo pisavo označeno ime kraja ali motiva. Fotografiral je verjetno Veider sam (ohranjene so še nekatere kontaktne plošče), različne pisave opomb na fotografijah pa kažejo, da je nekatere dobil od drugod (na primer od Viktorja Steske). Kjer ni bilo napisanih podatkov, sem za identifikacijo zaprosila dr. Franceta Štukla, ki je sam umetnostni zgodovinar in dober poznavalec cerkvene umetnosti na Škofjeloškem. Štukl meni, da je precej fotografij last Franceta Steleta, ker sta z Veiderjem sodelovala pri raziskovanju Crngroba. Morda je nekatere fotografije (tudi razglednice z umetnostno zgodovinsko motiviko) Veider uporabljal kot učne pripomočke za predavanja o krščanski umetnosti na Teološki fakulteti. Kot dobrega poznavalca cerkvene umetnosti so ga večkrat povabili k prenovam cerkva v ljubljanski škofiji pa tudi drugje. Fotografije so različnih velikosti, vse so črno bele.

Po motiviki smo jih razdelili :

A - motivi Stare Loke, domačini, priprava na gradnjo župnišča, nove maše, prazniki, obletnice, praznovanje dogodkov, povezanih z verskim življenjem kot na primer miklavževanje, postavljanje mlajev, prvo sveto obhajilo, procesija sv. Rešnjega Telesa in podobno, motoristične dirke v Škofji Loki. Pri identifikaciji in prepoznavanju oseb na teh fotografijah je sodelovalo več domačinov : družina Bergant (Mruščevi), Franc Vidic, Jelka Bogataj por. Pavlovec, Marinka Mrak, družina Žagar (Na Kalanovš) in drugi.

B – motivi : cerkvena umetnost - nekdanja Starološka dekanija, ostala Slovenija in tujina.

C – neidentificirano.

Fotografije, ki prikazujejo cerkve in cerkveno umetnost s področja nekdanje starološke dekanije, sem razvrstila po krajih, kjer se cerkve ali predmeti nahajajo (69 ovojnica s fotografijami).

Posebno pozornost je vzbudila majhna, obrezana fotografija kamnite svetilke: hišica (samo zgornji del, brez podstavka) je izdelana v gotškem slogu s šilasto zaključnimi okenci, vidni so še kovinski nosilci vratc, ki so verjetno zastekljena varovala plamen. V knjigi Marijana Zadnikarja Slovenska znamenja, (pogl. Kamnita znamenja - pokopališki stebri in svetilniki, na str. 15, 16), je zabeležen podatek, da je na Blejskem otoku postavljen preostanek nekega pokopališkega svetilnika še gotških oblik, ni pa znano, od kod izhaja. Tja je bil prenesen iz Narodnega muzeja v Ljubljani v začetku šestdesetih let 20. stol. V knjigi je (na str. 75) objavljena barvna fotografija tega svetilnika, ki se popolnoma ujema s fotografijo iz Veiderjeve zapuščine.

Skoraj z gotovostjo lahko domnevamo, da je svetilnik starološkega izvora, saj o njem priča zapis arhivarja in župnika Franceta Pokorna iz leta 1908, v katerem naveda, da je bila na vrhu škarpe in pokopališkega stopnišča postavljena "mala kamenita laterna do najnovejšega časa" v spomin na podrto kapelo (kostnico) sv. Lovrenca (F. Štukl, *Knjiga hiš - Stara Loka*, str. 56). Kdaj je kamnita svetilka "izginila" iz Stare Loke, zaenkrat ne ve nihče. Leta 1931 so preurejali pokopališče in obnavljali podporni zid. Ob tem lahko le domnevamo, da so kamnito luč odstranili in jo predali muzeju v Ljubljani.

KNJIŽNICA DR. JANEZA VEIDERJA

Knjige in umetnine so Veiderja spremljale že od mladih let in jih je imel vedno ob sebi, kjerkoli je opravljal dušnopastirsko službo. Tako lahko domnevamo, da je svojo knjižnico imel že v času, ko je bil kaplan v Škofji Loki (1927 - 1930) in kasneje kaplan v Stari Loki (1931 - 1936). Da je imel s seboj knjige tudi v Št. Vidu pri Lukovici, priča njegov nečak Ivan, ko pravi, da sta jih njegov oče in Veiderjev oče skupaj z zbirko umetnin selila domov v Mengeš potem, ko so Janeza Veiderja aretirali Nemci. Med drugo vojno je bil Veider spiritual pri uršulinkah v Ljubljani, študiral je umetnostno zgodovino in leta 1945 diplomiral, naslednje leto pa doktoriral. Po vojni je predaval krščansko umetnost na Teološki fakulteti, o čemer pričajo rokopisni zapiski kot koncepti za predavanja. V tem času je pridobil knjižnico umetnostnega zgodovinarja in prijatelja Viktorja Steske, kot njegov delovni dedič.

Ko so ga leta 1949 aretirali in obsodili na šest let zopora, so knjige in drugo lastnino zaplenili. O tem pričajo dokumenti. Komisijski zapisnik o zaplenbi knjig (I 799) /49/13) navaja 145 zaplenjenih predmetov. Za knjige in umetnine določa, da jih prevzame Seminar za umetnostno zgodovino na ljubljanski univerzi po asistentu tov. Menaše Lucijanu. Določa tudi, da bo potrebne knjige in slike po sortiranju popisati in oceniti v takratnem zbirnem centru pri Univerzitetni knjižnici.

Emilijan Cevc nam je povedal, da so leta 1949, potem, ko so Veiderja že zaprli, s študenti iz umetnostnega seminarja v Veiderjevem stanovanju v uršulinskem samostanu v Ljubljani označevali knjige iz njegove knjižnice. »Po knjigah smo dobesedno hodili«, je povedal. »To je bil le še ostanek nekdanje velike in bogate knjižnice.« Vsako knjigo so označili s črko V in tekočo številko.

Tudi v starološki župnijski knjižnici se nahaja 206 takih knjig, ki imajo oznako V in tekočo številko ali podpis Janez Veider. Številčna oznaka ne presega števila 500. Kako so se

S pomočjo Veiderjeve fototeke smo odkrili hišico nekdanjega starološkega pokopališkega znamenja, ki je sedaj na Blejskem otoku. Po Marijanu Zadnikarju je to eno od treh ohranjenih kamnitih gotskih znamenj v Sloveniji!

ŽASL, Veiderjeva grafična zbirka.

te knjige "vrnile" v Staro Loko, če so bile zaplenjene? Cevc je menil, da so mu jih iz zbirnega centra vračali prijatelji, ki so poznali njegovo ljubezen do knjig.

Danes lahko le delno rekonstruiramo pot Veiderjevih knjig. Knjige z versko vsebino so bile dodeljene v Semeniško knjižnico ali v knjižnico Teološke fakultete. Zadnje dni decembra leta 2003 nam je dr. Marijan Smolik predal 6 knjig, označenih s črko V + tek. št., ki jih je našel med slovenskimi, še ne evidentiranimi dvojniki v Semeniški knjižnici. Ali je v Narodni in univerzitetni knjižnici ostalo kaj njegovih knjig, ne vemo. V maju 2004 sem našla v Škofijski pastoralni knjižnici v Ljubljani zbirko 50 knjig, označenih s črko V in tekočo številko, nekatere s podpisom Janez Veider. Med deli so večina dragocene umetnostno zgodovinske študije nemških, italijanskih pa tudi slovenskih in drugih umetnikov, slikarjev in kiparjev. Te knjige so bile odbrane po priporočilu izvrševalca oporoke Janeza Veiderja, župnika Valentina Benedika. Ta je v pismu Nadškofijskemu ordinariatu v Ljubljani 11. 8. 1964 (vir: Nadškofijski ordinariat Ljubljana, kanclerska pisarna) sporočil Veiderjevo zapuščinsko željo, da "knjige, ki jih je ogromno, zapustim dekanijski knjižnici z željo, da skupaj ostanejo, če ne, naj jih vzame semenišče". Sam pa je v pismu izrazil svoje mnenje, da je škoda strokovnih knjig s področja umetnosti in zgodovine, ki bi v Stari Loki ležale v kaki omari brez haska in predlagal, da pošlje ordinariat nekoga v Staro Loko, ki bo knjige odbral za Semeniško knjižnico. Nadškofijski ordinariat je 18. avg. 1964 že odgovoril na to vlogo in sporočil, da je pooblaščenec v Stari Loki že odbral tri zaboje knjig. Točnega števila odbranih knjig ne poznamo. Po ustni izjavi Marijana Smolika je te knjige skupaj z zbirko podobice, sredi šestdesetih let on sam odpeljal v Semeniško knjižnico v Ljubljani.

Doslej še nisem naletela na kakršenkoli seznam Veiderjevih knjig ali umetnin. Vse ostaja le pri domnevah. Najbolj dragocene knjige so verjetno izginile že takoj po zaplembi knjižnice in pristale v zasebnih rokah. Po pričevanju Veiderjevega nečaka je stric imel v svoji knjižnici tudi Dalmatinovo Biblijo. Za bibliofila, kakršen je Veider bil, je kaj takega zelo verjetno. Morda zato tudi niso naredili seznama njegovih zaplenjenih knjig. Ne vemo, koliko in komu vse so bile razdeljene. Koliko knjig je bilo »odbranih« v Pečah po Veiderjevi smrti, je prav tako neznanka. Nihče ni popisal njegovih knjig, ki so jih iz Peč pripeljali v Staro Loko, tudi za odbrane knjige, ki so jih namenili Semeniški knjižnici, ni seznama. Prav tako ni seznama za umetnostne predmete, ki so jih po Veiderjevi smrti prenesli v Semeniško knjižnico v Ljubljani.

Morda sem prva popisala skromen ostanek pred drugo svetovno vojno »tretje najbogatejše umetnostnozgodovinske knjižnice« na Slovenskem.

BIBLIOGRAFIJA DR. JANEZA VEIDERJA

Knjige

- Vodič po Crngrobu, Škofja Loka, založil Franc Kokalj, 1936.
- Groblje, Groblje, Domžale, Misijonska Tiskarna, 1938.
- Kneginja Ema, Groblje, Domžale, Misijonska Tiskarna, 1939.
- Skaručina, Vodice, /s: n./, 1940.
- Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani (posebni odtis iz Zbornika za umetnostno zgodovino, XX, 1944, zv. 1/2, str. 98-136), Ljubljana, 1944.
- Stara ljubljanska stolnica, Ljubljana, izdalo Umetnostno zgodovinsko društvo, 1947.
- Topografija Starološke dekanije, (rokopis iz leta 1936 uničili Nemci leta 1941 ob avtorjevi aretaciji v Št. Vidu pri Lukovici, ohranjen je le en list z navedenimi viri za topografijo).

Zapisi v kroniki in prispevki v časnikih in revijah

- Novo odkrite freske Jerneja iz Loke iz let 1534 - 1540 pri Sv. Filipu in Jakobu v hribih. Slovenec, 30. 8. 1929.
- Kronika župnije Kočevske Poljane 1930 - 1931. Arhiv Župnije Toplice.
- Dolenjske Brezje. Bogoljub, maj 1931.
- Zakaj naj se duhovnik zanima za umetnost? Ars sacra, 1933, str. 5 - 6.
- Kako krasimo naše cerkve. Ars sacra, 1933, str. 27 - 31.
- Umetna obrt na Škofjeloškem ozemlju. Škofja Loka in njen okraj, Škofja Loka 1936.
- Sv. Hema - prva slovenska svetnica. Slovenec, 29. 6. 1938.
- Po stopinjah bl. Heme. Bogoljub, 1938, str. 145 - 147.
- Sv. Ema - mati sirot in zatiranih. Glasnik presv. Srca Jezusovega, 1939, št. 3, str. 66-67.
- Umrjeni škof. Pod Grintovci, 1939/40 in 1941.
- Kdo je mojster skaruških fresk? Pod Grintovci, 1939/40, št. 4.
- Naši kulturni spomeniki: Naša stara znamenja. Pod Grintovci, 1939/40, št. 12.
- Naši kulturni spomeniki: Novo odkrite slike in druge zanimivosti crngrobske cerkve. Pod Grintovci, b. l. (vezani podlistki, 47 str.).
- Bela Ljubljana - zgodovinski in kulturni pregled. Slovenčev koledar 1943, str. 55.
- Sv. Kri v Radovljici. Rast 1945, št. 4, str. 108 - 109.
- Razni članki. Pod Grintovci (1939 - 1941), v njih opisuje kraje in cerkve: Mengeš, Domžale, Vodice, Moste pri Kamniku, Repnje, Tunjice, na Homcu, itd.; gradove: gradovi v okolici Kamnika, Mali grad Kamnik, itd.; freske: Cudermanove freske v kamniški frančiškanski cerkvi, Jelovškove freske v Skaručni, itd.).

Gradivo o dr. Janezu Veiderju

- ARS, Arhiv Republike Slovenije: Zadeva Veider (obsodba).
- Cevc E., Gotska plastika na loškem ozemlju. Loški razgledi XIX, Škofja Loka 1973, str. 179.

- Cevc E., Umetnostni zgodovinar dr. Janez Vider, v: Mengeški zbornik, 1969, del 2, sn. 2, str. 188 – 190.
- Crngrub in okoliške vasi (uredila I. Aleš – Porenta), Škofja Loka 1998.
- Dekanijska okrožnica št. 22, Škofja Loka 27. 5. 1964.
- Dekanijska okrožnica št. 24, Moravče na Brdu, 19. maj 1964.
- Dr. Janez Veider. Družina, 1964, št. 14.
- Florjančič A., Starološka župnijska knjižnica. Škofja Loka 1999.
- Florjančič A., Starološka župnijska knjižnica 2005. Stara Loka 2005.
- Florjančič A. P., Dr. Janez Veider. Grafike iz Albertine – katalog. Stara Loka 2002.
- Gregorič J., Knjige lokalnega zgodovinskega značaja. ZUZ XV, 1938, zv. 1-4, str. 108 – 112.
- Griesser – Pečar T., Cerkev na zatožni klopi. Ljubljana 2005, str. 411.
- Izvestja Gimnazije Kranj. Kranj 1909 – 1917.
- Koman D., Crngrub. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, zv. 201, Ljubljana 2000.
- Koman D., Crnegrubska cerkev v strokovni literaturi. Loški razgledi 51, Škofja Loka 2004, str. 120.
- Kronika mladeniške Marijine družbe, leto 1937. ŽASL.
- Kronika Uršulinskega samostana. Ljubljana 1948 – 1954.
- Kronika Uršulinskega samostana. Škofja Loka 1930 – 1963.
- Kronika Župnije Vače. Vače 1963.
- Lavrič A., Zgodovina ljubljanske stolne cerkve 1701-1714. Ljubljana 2003.
- Letopis ljubljanske škofije. 1924 – 1959.
- Marolt M., Dekanija Vrhnika. 1929, str. 49 – 50.
- NŠAL, Vodnik po fondih in zbirkah, Zapuščine duhovnikov, str. 228, Ljubljana 1999.
- Okrožno sodišče v Ljubljani; Zadeva Veider, (oznaka spisa K 263, 49-6).
- Slovenski biografski leksikon, 13. zv. Lj. 1982, str. 386 – 387.
- Stele F., Dr. Janez Veider. Zbornik za umetnostno zgodovino VIII, 1970, str. 246 – 247.
- Stražar S., Črni graben - Od Prevoj do Trojan. Lukovica 1985, str. 255, 767.
- Stražar S., Mengeš in Trzin skozi čas. Mengeš 1993, str. 446.
- Umetnostnozgodovinski Inštitut dr. Franceta Steleta SAZU Ljubljana: Zapiski in korespondenca dr. Franceta Steleta.
- Več kot tisoč let. Kronika župnije sv. Jurija Stara Loka. Stara Loka 2005, str. 296 – 320.
- Vita artis perennis. Cevčev zbornik, ZRC – SAZU, Ljubljana 2000, str. 304, 305, 307, 308, 433.
- ZAL, Zgodovinski arhiv Ljubljana - Enota Škofja Loka: Mapa Veider (ŠKL 119).
- Zbornik ob 70-letnici Teološke fakultete 1919-1989. Bogoslovni vestnik L, št. 1 – 2, Ljubljana 1990, str. 125.
- ŽASL, Župnijski arhiv Stara Loka: Personalna mapa Veider.

VEIDERJEV VEČER V STARI LOKI

Ob stodeseti obletnici rojstva dr. Janeza Veiderja smo 26. maja 2006 v Domu na Fari pripravili Veiderjev večer s spremljevalno razstavo iz njegove grafične zapuščine. Razstavili smo nabožne podobice iz njegove obsežne zbirke, ki jo sedaj hrani Semeniška knjižnica v Ljubljani.

V začetku večera je svojega predhodnika predstavil starološki župnik, msgr. dr. Alojz Snoj.

Veiderjevo osebnost in delo sem predstavila sama, saj že nekaj let zasledujem njegovo življenje in delovanje. Marijan Smolik, ravnatelj Semeniške knjižnice v Ljubljani, je v osrednjem delu večera predstavil bogato in zanimivo zbirko malih grafik in nabožnih podob. Našemu vabilu se je odzval Veiderjev nečak Janez Veider iz Loke pri Mengšu in povedal nekaj zanimivosti iz življenja svojega strica. Lučenski župnik Valentin Brgant, doma iz Šefrtna, se je župnika Veiderja spomnil še iz deških let kot kateheta, z njim je prijateljeval vse življenje. Vsak je nekaj dodal k našemu vedenju o znamenitem, a nekoliko pozabljenem starološkem duhovniku, zbiralcu umetnin, članu pripravljalnega odbora za ustanovitev loškega Muzejskega društva, umetnostnemu zgodovinarju, pokončnemu Slovencu in trpinu, Janezu Veiderju.

Ker je bil dr. Janez Veider dober poznavalec slovenske in lokalne zgodovine in tudi pišec zgodovinskih iger, smo večer popestrili z odlomki iz njegove drame Umorjeni škof, (gre za freisinskega škofa Konrada V. pl. Hebenstreita, katerega telesne ostanke so leta 1430, dve desetletji po njegovem umoru, prekopali v starološko cerkev), ki jih je slikovito prebral Jurij Svobljak. Večer smo zaključili z ogledom razstavljenih grafičnih listov iz Veiderjeve zbirke nabožnih podob iz Semeniške knjižnice in ostanka njegove zbirke, ki jo hranimo v Stari Loki. Ob tej priložnosti smo se dogovorili, da bomo starološki farani uprizorili Veiderjevo zgodovinsko igro Umorjeni škof v novi večnamenski dvorani, kot naše priznanje in zahvala, da je v prvi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja na novo oživil kulturno in igralsko življenje na Fari.

Veiderjev večer, 26. maja 2006, v Domu na Fari v Stari Loki. Prvi na desni dr. Marijan Smolik, ravnatelj Semeniške knjižnice v Ljubljani. Foto: A. Pavel Florjančič.

ZAKONEC

Poglejmo kaj je o umetnostnem zgodovinarju dr. Janezu Veiderju napisal Emilijan Cevc:

»Dr. Veider je srečno združeval umetnostno ljubiteljstvo z raziskovalno vnemo, domiselno kombinatoriko z dobrim poznavanjem arhivskih virov, zbirateljsko veselje z versko prakso in risarskim talentom. S svojim pisateljskim delom si je pridobil v naši umetnostni zgodovini lepo mesto, zato je po njegovi smrti nastala prav v ikonografski in arhivsko podprti deskriptivni vrsti umetnostne zgodovine praznina, ki je še nismo mogli izpolniti. Posebno nam je žal, da ni mogel dokončati komentarja h kritični izdaji našega najpomembnejšega baročnega zgodovinskega vira – k Dolničarjevi »Zgodovini ljubljanske stolnice«, na katerega se je dolga leta pripravljala.

Ta misel velikega umetnostnega zgodovinarja in še posebej poznavalca škofjeloške likovne umetnosti, ljubitelja crngrobske romarske cerkve Marijinega oznanjenja, častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka, akademika dr. Emilijana Cevca, morda najbolje predstavi kvalitete dr. Janeza Veiderja. Velika in nenadomestljiva škoda za Slovenijo in za Škofjo Loko posebej je, da je Veiderju nemila usoda preprečila, da teh svojih kvalitet ni mogel več polno udejaniti.